

**İŞLETMELERİN REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI VE DIŞA
AÇILMALARINA MALİ DESTEK PROGRAMI**

TR83/2009/KOBİ

PROGRAM SONRASI DENETİM VE DEĞERLENDİRME RAPORU

OCAK 2014

İZLEME VE DEĞERLENDİRME BİRİMİ

İÇİNDEKİLER

Tablo Listesi	3
Grafik Listesi	3
GİRİŞ	4
BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER	5
1.1 Programın genel amacı	5
1.2 Programın özel amaçları	5
1.3 Sözleşme süreci	5
1.4 Mali Veriler ve Sonuçlar	7
1.5 Program Performans Göstergeleri	8
BÖLÜM 2. PROGRAM SONRASI DENETİM	9
2.1 Denetim Hakkında Genel Bilgiler	9
2.2 Denetim Bulguları	10
BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME	11
3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı	11
3.1 Değerlendirme Kriterleri	12
3.1.1 Kapasite Kullanım Oranı (KKO)	12
3.1.2 Ürün Çeşidi Sayısı	13
3.1.3 Yenilik Göstergeleri	13
3.1.4 Mali Göstergeler (Ciro, Net kar, Müşteri sayısı)	16
3.1.5 Dışa açılma göstergeleri (İhracat miktarı ve ihracat yapılan ülke sayısı)	18
3.1.6 İstihdama ilişkin veri ve gelişmeler	20
BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER	24
4.1 Sonuçlar	24
4.2 Öneriler	25
Kaynakça	27

Tablo Listesi

- Tablo 1:** Mali veriler ve sonuçlar
Tablo 2: Program performans göstergeleri
Tablo 3: Denetim raporu şablonu
Tablo 4: Değerlendirme, izleme ve denetim kavramları
Tablo 5: Kapasite kullanım oranı (%)
Tablo 6: Ürün Çeşidi Sayısı
Tablo 7: Yenilik yapan işletme sayısı
Tablo 8: Yenilik yapan işletmelerin % payı
Tablo 9: Destek alan işletmelerin brüt satışlarının gelişimi
Tablo 10: Destek alan işletmelerin karlılıklarının gelişimi
Tablo 11: İhracat yapan işletme sayısı
Tablo 12: İhracat miktarı
Tablo 13: İşletme ölçeğine göre istihdamın gelişimi

Grafik Listesi

- Grafik 1:** Mali destek almaya hak kazanan projelerin illere göre dağılımı,
Grafik 2: Mali destek almaya hak kazanan projelerin sektörel dağılımı,
Grafik 3: Program sonrası denetim sonuçları
Grafik 4: Yenilik yapan işletmelerin % payı
Grafik 5: Yenilik sayısı
Grafik 6: Sektörel dağılım (patent-faydalı model-endüstriyel tasarım)
Grafik 7: Brüt satış karlılığı (%)
Grafik 8: İhracatın sektörel dağılımı (Destek alan işletmeler)
Grafik 9: Kadın-Erkek İşçi Sayıları (Destek alan 56 işletmeye ait)
Grafik 10: İstihdam artış hızı % (2009-2012)
Grafik 11: Ortalama Çalışan Sayısı (K-E, 2009-2012)

GİRİŞ

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Denetim” başlıklı 41.maddesinin birinci bendinde “*Her yıl desteklenen proje ve faaliyetlerin en az yüzde onu ajans personeli veya zorunlu hallerde Ajans tarafından yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş denetçiler tarafından denetleneceği*” ifade edilmektedir.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin “Temel ilkeler ve etik kurallar” başlıklı 5. Maddesinin (1) bendinde *uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği* ifade edilmektedir.

Yukarda atıfta bulunulan yasal çerçevede hazırlanan çalışma dört temel kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda program hakkında bilgiler sunulmaktadır. İkinci kısımda 41.madde kapsamında gerçekleştirilen denetim sonuçları özet olarak sunulmaktadır. Üçüncü kısımda program kapsamında destek alan işletmelerin performansları anket ve yerinde ziyaretler sonucu elde edilen veriler kullanılarak ortaya konmaktadır. Dördüncü ve son kısımda ise sonuç ve öneriler sunulmaktadır.

BÖLÜM 1. PROGRAM HAKKINDA BİLGİLER¹

1.1 Programın genel amacı

İşletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dış açılmalarına mali destek programının amacı TR83 Bölgesinde sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi, işletmelerin rekabet gücünün artırılması ve dışa açılmalarının sağlanması, işletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen bir yapıya kavuşturulması ve yerel önceliklere uygun mali destek programlarının yürütülmesinde, bölgesel düzeyde deneyim ve kapasitenin artırılmasıdır.

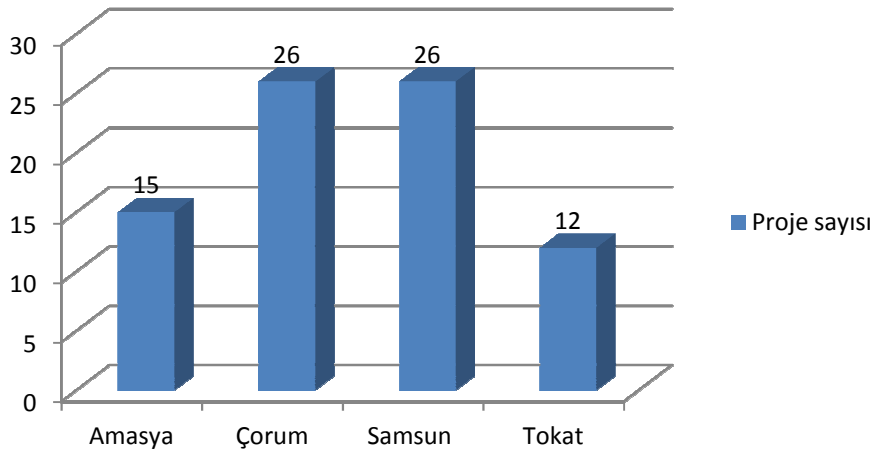
1.2 Programın özel amaçları

İstihdam ve üretimde hâlihazırda öne çıkan sektörlerin geliştirilmesi, bölge imkânları ve küresel ekonomik koşullar göz önüne alındığında gelişme potansiyeli olan sektörlerde yapılabilecek yeni yatırımların desteklenmesidir.

1.3 Sözleşme süreci

Bu amaçlar doğrultusunda, 2009 yılı KOBİ mali destek programı teklif çağrısı 31 Aralık 2009 tarihinde ilan edilmiştir. Başvuru aşaması 29 Mart 2010 tarihi itibarıyla sona ermiştir. Program kapsamında 535 proje başvurusu alınmış ve değerlendirme süreci neticesinde mali destek almaya hak kazanan 79 (Amasya'dan 15, Çorum'dan 26, Samsun'dan 26 ve Tokat'tan 12 mali destek yararlanıcısı) yararlanıcı ile sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme imzalama süreci 22 Temmuz – 13 Ağustos 2010 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

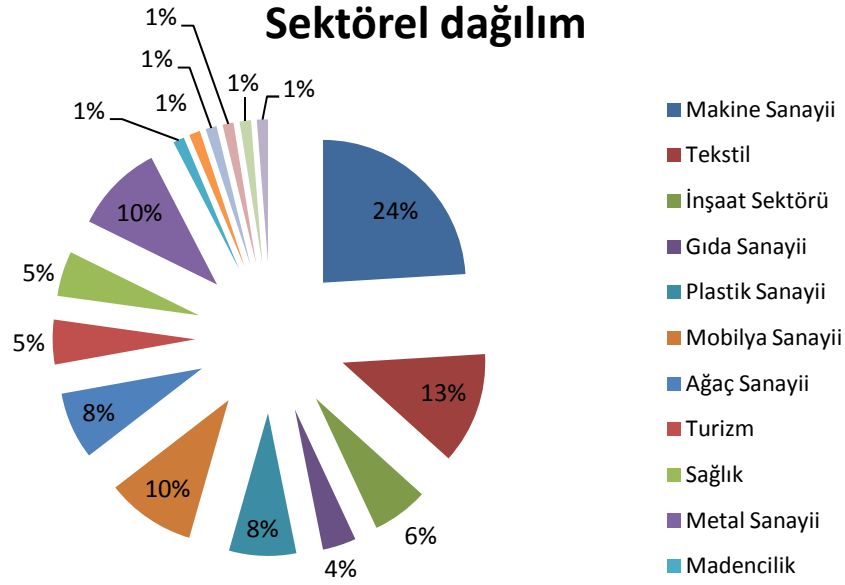
İllere Göre Dağılım

Grafik 1: Mali destek almaya hak kazanan projelerin illere göre dağılımı,

Sözleşme imzalanan projelerin sektörel dağılımı; 19 makine sanayi, 10 tekstil, 8 mobilya sanayi, 8 metal sanayi, 6 plastik sanayi, 6 ağaç sanayi, 5 inşaat, 4 turizm, 4 tıbbi el aletleri, 3 gıda sanayi, 1'er adet madencilik, elektronik sanayi, lojistik, enerji, PVC kapı ve pencere sanayi ve yem sanayi sektörleri olarak gerçekleşmiştir. Sektörel dağılıma ilişkin grafik aşağıda sunulmuştur.

¹ Program Kapanış Raporundan alınmıştır.

Grafik 2: Mali destek almaya hak kazanan projelerin sektörel dağılımı,

Sözleşme imzalanan mali destek yararlanıcılarına yönelik gerçekleştirilen ilk faaliyetler, uygulama dönemine ilişkin ilk bilgilerin verildiği başlangıç toplantısı ve bu toplantıyı takip eden proje uygulama dönemine ilişkin ayrıntılı bilgilerin verildiği proje uygulama eğitimleri olmuştur. Eğitim faaliyetleri tamamlandıktan sonra çeşitli izleme araçlarıyla projelerin izlenmesi sağlanmıştır. Program uygulama döneminde kullanılan başlıca izleme araçları; izleme ziyaretleri, yararlanıcılarla irtibat, raporlar ve bilgi sistemidir. Bu kapsamda;

- İlk izleme ziyareti dâhil en az üç düzenli izleme ziyareti,
- Gerekli görüldüğü durumlarda anlık izleme ziyareti,
- Yararlanıcılar tarafından iki aylık yararlanıcı beyan raporları, ara rapor ve nihai rapor sunulması ve ajans tarafından bu raporların onaylanması,
- Yararlanıcılarla en az ayda bir irtibat kurulması,
- Bilgi sistemine proje verilerinin girilmesinin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda, 2009 yılı İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı Ajansımızca yürütülerek tamamlanmıştır.

1.4 Mali Veriler ve Sonuçlar

Tablo 1: Mali veriler ve sonuçlar

İŞLETMELERİN REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI VE DIŞA AÇILMALARINA MALİ DESTEK PROGRAMI			
Başlangıç Tarihi	22.07.2010	Bitiş Tarihi	11.08.2011

PROGRAM BÜTÇESİ (TL)				
Teklif Çağrısı Öncesi Bütçe		14.5 Milyon TL		
Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (a)		14.Milyon TL		
Toplam Eş finansman Tutarı (b)		16.3 Milyon TL		
	Başlangıç	Bitiş	Toplam Gerçekleşen	Gerçekleşme Yüzdesi (x100)
Ajans Katkısı	14.5 Milyon TL	13 Milyon TL ²	13 Milyon TL	89,95
Eş finansman	16.3 Milyon TL ³	15.2 Milyon TL ⁴	15.2 Milyon TL	93,25

İMZALANAN SÖZLEŞMELER	
İlk Sözleşmenin İmza Tarihi	22.07.2010
Son Nihai Ödeme Tarihi:	19.10.2011
Başlangıç Sayısı (a)	79
Başarıyla tamamlanan (b)	76
Sözleşmelerin Uygulanma Yüzdesi (x100)	96,20

² 13.042.178,35 TL

³ 16.320.954,68 TL

⁴ 15.219.409,60 TL

1.5 Program Performans Göstergeleri

Mali destek programı kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar neticesinde, programın başarı göstergeleri niteliğinde olan performans göstergeleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2: Program performans göstergeleri

Performans Göstergeleri	Birim	Gerçekleşen	Hedeflenen	Gerçekleşme Yüzdesi (%)
İşe alınan personel sayısı	Adet	713	741	96
Tanıtım materyali harcamaları	Bin TL	98	114.5	85,5
Tanıtım materyali sayısı	Adet	55.190	65.471	84
Yeni makine harcamaları	Milyon TL	26.4	27.6	96
Alınan yeni makine sayısı	Adet	797	949	84
Firmanın yeni ürün sayısı	Adet	105	108	97
Alınan patent, marka ve / veya lisans sayısı	Adet	3	7	43
Teknik ve kalite standartlarına göre alınan sertifikalar	Adet	35	36	97
Pazarlama faaliyetlerine yönelik harcamalar	Bin TL	86	55	156

Yürütülen program kapsamında ilk veri giriş formları dikkate alındığında, 741 kişinin istihdamı planlanmış, program sonu itibarıyla **713** (Gerçekleşme yüzdesi: 96) kişinin istihdamı sağlanmıştır. Program kapsamında sağlanan mali destek neticesinde istihdam edilen personel sayısının, ortaya çıkan kapasite artışının fiili olarak kullanılmaya başlanması ile daha da artacağı tahmin edilmektedir.

Yararlanıcıların satın alma prosedürlerinin tamamlanmasıyla birlikte, kapasite artışı ve verimliliği artıracak olan makine ekipmanlar işletmelerdeki yerini almış ve üretimde kullanılmaya başlanmıştır. Program kapsamında **26,4 Milyon TL** (Gerçekleşme yüzdesi: 96) makine ekipman yatırımı gerçekleştirilmiş, buna bağlı olarak üretim kapasitesi ve kalitesi artırılmıştır.

Program kapsamında yenilikçilik ve rekabet gücü anlamında önemli olabilecek göstergelerde arzulan hedeflere ulaşılamadığı görülmektedir. Program kapsamında oldukça sınırlı sayıda (7 adet) da olsa alımı planlanan patent, marka ve / veya lisansın sadece 3 tanesinin alınabildiği görülmektedir.

Uygulama sürecinin başında mali destek yararlanıcılarına yönelik yapılan proje uygulama eğitimlerinde Ajans tarafından hazırlanan “Görünürlük Rehberi” mali destek yararlanıcılarıyla

paylaşmıştır. Yararlanıcılara proje süresince Ajans tarafından sağlanan mali desteğin görünürlüğünün nasıl sağlanacağı konusunda eğitim verilmiştir. Bu kapsamda, tüm proje sahipleri tarafından proje görünürlük levha ve afişlerinin hazırlanması sağlanmıştır. Bunun yanında, hazırlanan ihale ilanlarında, yararlanıcı Web sayfalarında, proje kapsamında katılım sağlanan fuar vb. yollarla Ajansımız ve Kalkınma Bakanlığı görünürlüğü sağlanmıştır.

Uygulama dönemi sonu itibarıyla, yararlanıcılar tarafından yerine getirilmesi planlanan tanıtım faaliyetlerinin rapor edilen kısmının % 85,5 oranında tamamlandığı ve 97 Bin TL'lik tanıtım harcaması yapıldığı görülmüştür. Tanıtım faaliyetlerinin önemli kısmını projenin ve proje kapsamında üretilen ürünlerin tanıtımının yapılacağı web sitesi, katalog, broşür vb. dokümanlar oluşturmaktadır.

BÖLÜM 2. PROGRAM SONRASI DENETİM

2.1 Denetim Hakkında Genel Bilgiler

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin "Denetim" başlıklı 41.maddesinin birinci bendinde "**Her yıl desteklenen proje ve faaliyetlerin en az yüzde onu ajans personeli veya zorunlu hallerde Ajans tarafından yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş denetçiler tarafından denetleneceği**" ifade edilmektedir. Aynı yönetmeliğin "Denetim Limiti" başlıklı Geçici üçüncü maddesinde ise, "**Her yıl destek verilen projelerin denetimi ile ilgili yüzde onluk limit, ajansın destek uygulamalarına başladığı ilk yıl için en az yüzde otuz, ikinci yıl için ise en az yüzde yirmi olarak uygulanır.**" ifadesi yer almaktadır. Bu çerçevede 13.11.2012 tarih ve 497 sayılı genel sekreterlik oluru (Ek-1) ile 23 projenin (%30) denetlenmesine karar verilmiştir. Program kapsamında destek alan işletmelerin temel göstergelerdeki durumlarını ortaya koymak amacı ile ziyaretler Eylül 2013 döneminden başlayarak destek alan diğer 51 işletmeyi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Destek yönetim kılavuzunda herhangi bir standart örneği bulunmadığı için Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin ilgili hükümlerinden hareketle aşağıdaki hususlar denetim ziyaretlerinde sorgulanmış ve doğrulanmaya çalışılmıştır:

Tablo 3: Denetim raporu şablonu

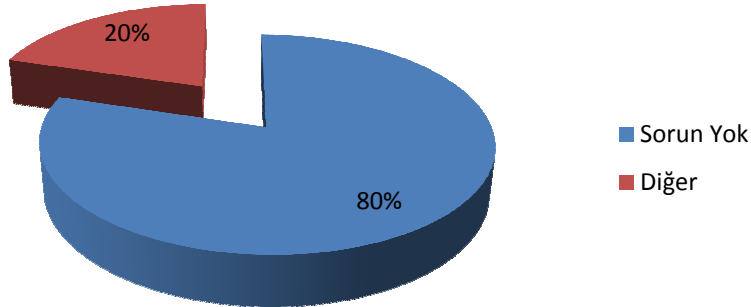
Kriterler	Evet	Hayır
Yararlanıcı, denetimi gerçekleştiren uzmanın proje uygulama ve yönetim mekânlarına kolaylıkla erişimini sağlamıştır.		
Yararlanıcının yasal statüsünde değişiklik yoktur.		
Proje kapsamında elde edilmiş olan tüm uygulama, izleme ve ihale dokümanları uygun bir yerde arşivlenmiştir.		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman, teçhizat ve diğer malzemelerin, mülkiyeti devredilmemiştir. (Destekleyici Belge (DB): Proje kapsamında alınan makinelerin muhasebe kaydını gösteren güncel detay		

mizan)		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman, teçhizat ve diğer malzemeler rehin veya teminat olarak gösterilmemiştir.		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman, teçhizat ve diğer malzemeler projede tanımlanan iş dışında başka bir iş için kullanılmamıştır.		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman ve diğer malzeme, Ajansın kurulu olduğu Düzey 2 istatistikî bölge birimi dışına çıkarılmamıştır.		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman ve diğer malzemeler uygulama yerinde mevcuttur.		
Proje kapsamında alınan tesis, makine, ekipman ve diğer malzemeler üzerindeki görünürlük kuralları geçerliliğini sürdürmektedir.		
Proje kapsamında ihale yoluyla alınan tesis, makine, ekipman ve diğer malzemelerin kesin kabulü (garanti süresi dolmuş ise) gerçekleştirilmiştir. (DB: Kesin teminatın iadesi)		

2.2 Denetim Bulguları

Program kapsamında uygulaması tamamlanan 76 projeden 74'üne denetim ziyareti gerçekleştirilmiş olup rapor hazırlığında basılı halleri gözden geçirilmiştir. 74 raporun 59'unda (%80) herhangi bir bulgu ve/veya sorun tespiti yer almamaktadır. 15 projeye ilişkin raporda ise görünürlük ilkeleri, arşivleme, işletme yer ve unvan değişikliği gibi konularda denetimi gerçekleştiren izleme uzmanı tarafından tespit edilen bulgular bulunmaktadır.

Grafik 3: Program sonrası denetim sonuçları

BÖLÜM 3. PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME

3.1 Tanımlar ve Çalışmanın Kapsamı

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nin "Temel ilkeler ve etik kurallar" başlıklı 5. Maddesinin (ı) bendinde *uygulanan proje ve faaliyetlerin performans göstergeleri kullanılarak başarısının ölçülmesi, uygulanan programların kısa, orta ve uzun vadedeki sonuçlarının ve etkilerinin analiz edilerek, bunlardan gelecekte yapılacak planlama ve programlama çalışmaları ile destek uygulamalarında yararlanılması gerektiği* ifade edilmektedir. Bu çalışma, temel göstergelerden hareketle 2009 yılı KOBİ Mali Destek Programı kapsamında destek alan işletmelerin performansı üzerindeki etkiyi ortaya koymayı hedeflemektedir.

Değerlendirme, izleme ve denetim kavramları birbiri ile yakından ilgili olmakla birlikte bu kavramlar birbirinden farklı bakış açılarını ve yaklaşımları temsil etmektedir. Aşağıdaki tabloda özet olarak her bir kavram tanımlanmıştır.

Tablo 4: Değerlendirme, izleme ve denetim kavramları

Değerlendirme	Süren veya tamamlanmış bir projenin, programın veya politikanın yapısı, uygulaması ve sonuçlarıyla sistematik ve objektif olarak ortaya konmasıdır.
İzleme	Belirli göstergeler hakkında sistematik veri toplamak suretiyle, yönetime ve süren bir kalkınma müdahalesinin ilgili taraflarına müdahalenin ilerleyişi, amaçların başarılması ve ayrılmış fonların kullanımı hususlarında ne kadar aşama kaydedildiği ile ilgili bilgiler sağlamak için kullanılan sürekli bir işlemdir.
Denetim	Bir örgütün/kurumun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, objektif bir güven tesisi işlemidir. İdari süreci, kontrolün ve risk yönetiminin etkinliğinin pekiştirilmesi ve sistematik ve disiplinli bir değerlendirme yaklaşımıyla bir örgütün/kurumun hedeflerine erişmesine yardımcı olur.

Kaynak: OECD (2002).

Değerlendirme çalışmasının program döngüsündeki yeri, zamanı ve amacına göre de farklı değerlendirme tanımları (ön-ara-nihai değerlendirme gibi) yapılmaktadır. Ayrıca meta değerlendirme ve tematik değerlendirme de son yıllarda yaygın olarak uluslar arası kalkınma ajansları tarafından değerlendirme sonuçlarının kullanılabilirliğinin artırılması ve cinsiyet eşitliği-çevre gibi yatay konuların önem kazanması nedeni ile uygulama alanı bulmuştur.

Bu çalışma ihracat, kapasite kullanım oranı, patent ve faydalı model sayısı, ciro gibi temel göstergelerden hareketle destek alan işletmelerin program öncesi ve program sonrası yıllardaki (2009-2012) performansını, birebir görüşme sonucu elde edilen verilere dayanarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. İşletmelerin performansındaki değişim ile program arasında

doğrudan veya dolaylı bağ kurmamızı sağlayacak nitelikte yeterli kanıt olduğu söylenemez ancak her bir performans göstergesi altında birebir görüşme sonuçları ve göstergelerin durumu dikkate alınarak programın etkileri (pozitif, negatif, sıfır etki) ile ilgili çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

3.1 Değerlendirme Kriterleri

Bu kısımda gerçekleştirilen denetim ziyaretleri esnasında işletmelerin beyanları esas alınarak derlenen ekonomik veriler alt başlıklar altında sunulmaktadır. Ciro, net kar, ihracat ve istihdam verileri başta olmak üzere veri bulunan ve programın sonuçları ile ilgili olabilecek konularda değerlendirmelere yer verilmiştir. Veriler 2009-2012 yıllarını kapsayacak şekilde derlenmiştir.

3.1.1 Kapasite Kullanım Oranı (KKO)

Bu başlık altında işletmelerin 2009—2012 yılları arasında kurulu kapasitelerini yıllar itibari ile hangi oranda kullandıklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. KKO % olarak ifade edilmektedir:

$$KKO = \frac{\text{Fiili Kapasite}}{\text{Normal Kapasite}} \times 100$$

Normal (Pratik) kapasite tamir, bakım, onarım, makina bozulmalarından doğabilecek normal gecikmeler dikkate alındığında normal koşullarda üretilebilecek ürün miktarını gösterir. Gerçek (Fiili) kapasite ise belirli üretim planı döneminde ortaya konulan ürün veya hizmet miktarını gösterir.

Kapasite kullanım oranı ile ilgili 17 işletmeye ait veri bulunmaktadır. Program öncesi 2009 yılında ortalama %60 olan kapasite kullanım oranı 2012 yılında %78 olarak beyan edilmiştir. İşletmelerin KKO'yu artırmaları olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. KKO'daki değişimler ülke ortalaması ile paralel olup ekonomik konjonktürden etkilenmektedir.⁵ Diğer yandan 2009 yılında %30 KKO ile çalışan işletmeler bulunmakta iken bu oran istikrarlı şekilde artarak 2012 yılında %55 olmuştur. Yine işletmelerin beyanlarına göre araştırmaya konu her yılda kapasitesini tam olarak kullanan işletmeler bulunmaktadır.

Tablo 5: Kapasite kullanım oranı (%)

	2009	2010	2011	2012
Ortalama	60	68	71	78
Minimum	30	40	50	55
Maksimum	100	100	100	100
TR (İmalat)	67,7	75,6	75,5	73,6

⁵ TCMB, Aralık 2012

Mali destek programı kapsamında 797 adet makine-ekipman alımı gerçekleştirilmiştir. Normal kapasite artarken KKO'nun seyri talep düzeyi ile yakından ilişkili olup işletmelerin yatırım kararlarında talep tahminlerinin temel yönlendirici faktör olduğu düşünüldüğünde programın KKO üzerinde doğrudan herhangi bir etkisi olduğu söylenemez. Ancak gerçekleştirilen yatırımların ürün kalitesi ve standartları üzerindeki olumlu etkileri işletmelerin müşteri profilini ve talebini olumlu etkileyerek, normal kapasite sabit iken, daha yüksek üretim düzeylerinde çalışabilmelerine katkı sağlamış olabilir.

3.1.2 Ürün Çeşidi Sayısı

Bu kısım altında işletmelerin piyasaya sundukları farklı ürün sayısı dikkate alınmıştır. Farklı ürün kavramı olarak işletmelerin pazara sundukları ve “yeni” niteliği taşıyan veya taşımayan tüm ürünleri ifade etmektedir. Bu kısımda 40 adet işletmeye ait veri bulunmaktadır. 2 adet işletmeye ait veriler sınıflandırma hatası sebebi ile dikkate alınmamıştır. 38 adet işletmeye ait ortalama ürün çeşidi sayısı 2009 yılında yaklaşık 14 iken bu rakam 2012 yılında 23'e ulaşmıştır. Program uygulama dönemi olan 2010-2011 döneminde 4 puanlık artış programın katkısını ortaya koyduğu söylenebilir. Ürün çeşidi sayısındaki artışın işletmelerin esnekliklerini artırdığı söylenebilir. Bu gelişmenin işletmelerin hedef pazarlarına daha iyi konumlanmalarına katkı sağladığı söylenebilir.

Tablo 6: Ürün Çeşidi Sayısı

	2009	2010	2011	2012
Toplam (Adet)	540	637	783	878
Ortalama (Adet)	14,2	16,8	20,6	23,1
Ortalama Değişim (%)	-	18%	23%	12%
Minimum	0	0	1	0
Maksimum	175	225	285	300

3.1.3 Yenilik Göstergeleri

Yenilik; yaratıcılık, yeni fikirler ve bilgi yaratmadır. Yenilik, yeni bir süreç veya ürün geliştirerek onu pazara sunmak şeklinde de tanımlanabilir.⁶

“Yeni ürün” kavramı işletmelerin yapılan yatırımlar sonucu piyasaya sürdükleri belirli bir teknolojik yeniliği ve/veya katma değer yaratımını içeren ve işletme için “yeni” nitelikte olan ürünlerdir. Ticari amaçla temin edilip ürün gamına dâhil edilen ürünler ürün çeşidi sayısını artırabilirken “yeni ürün” kategorisinde değerlendirilmemektedir.

Yenilik ise daha geniş bir kavram olup ürün ve/veya tüm süreçlere yönelik olabilir. Bu anlamda özellikle yenilik ile eşanlamlı olarak kullanılan “inovasyon” kavramını araştırma-

⁶ Yrd. Doç. Dr. Mehmet DENİZ, Kobi'lerde Yenilik, Yenilik Stratejileri ve Bir Uygulama.

geliştirme çalışmaları ile sınırlı algılamamak gerekmektedir. Maddi olmayan ve soyut nitelikteki işletme varlıkları ve yeniliğin ortaya çıktığı ortam ve ekosistem de yenilik ve yenilikçiliğin ölçülmesinde dikkate alınmalıdır.⁷ Bununla birlikte bu çalışmada program kapsamında destek alan işletmelerin 2009-2012 döneminde piyasaya sundukları **yeni ürün sayısı, sahip oldukları patent, faydalı model, endüstriyel tasarım sayıları ve kalite belgesi sayıları** kullanılarak yenilik ve yenilikçilik konusundaki durumları ve gelişimleri ölçülmeye çalışılmaktadır.

Program kapsamında destek alan 76 işletme içerisinde yenilik ve yenilikçiliğin ölçülmesinde dikkate alınan göstergelerde en az 1 değere sahip işletmelerin payı aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 7: Yenilik yapan işletme sayısı

	2009	2010	2011	2012
Yeni ürün	4	9	9	10
Patent-FM-ET	11	11	14	14
Kalite Belgesi	20	24	29	29
Destek alan işletme sayısı	0	76	76	0

Program kapsamında uygulama faaliyetleri 2010-2011 döneminde⁸ yoğunlaştığı için destek alan işletme sayısı 2010 ve 2011 yılları için 76 olarak gösterilmiştir. Ancak program sonuç ve etkilerinin 2012 yılı içerisinde belirginleştiği söylenebilir. Bununla birlikte özellikle kalite belgesi ve faydalı model gibi göstergelerin program uygulama süreçleri içerisinde temin edilebildiği not edilmelidir. Tablo incelendiğinde program kapsamında kalite belgesi ve yeni ürün konusunda başlangıç düzeyine kıyasla kısmen önemli denebilecek nitelikte bir değişim (2009: 4 işletme, 2012: 6 işletme-%150) bulunmaktayken patent-faydalı model ve endüstriyel tasarım konusunda bunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bu durum, anılan yenilik göstergelerinde daha uzun süreli ve bütçeli yatırım projelerine ihtiyaç duyulmasından da kaynaklanabilir.

Destek alan işletme sayısı ve yenilik yapan işletme sayıları belirlenen göstergeler dikkate alınarak kıyaslandığında aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: Yenilik yapan işletmelerin % payı

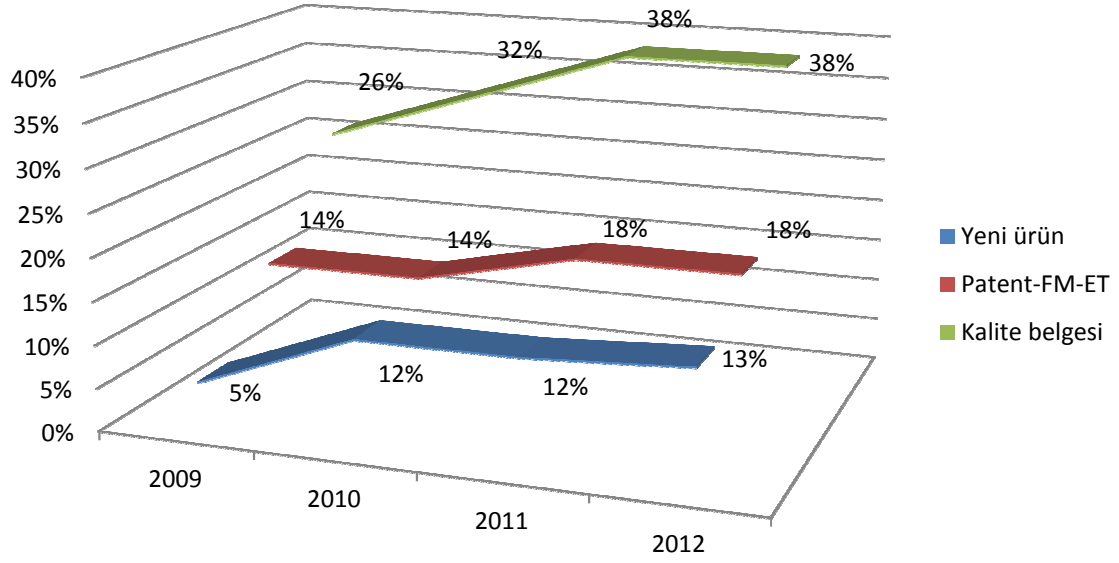
	2009	2010	2011	2012	2009-2012 (Fark)
Yeni ürün	5%	12%	12%	13%	8%
Patent-FM-ET	14%	14%	18%	18%	4%
Kalite Belgesi	26%	32%	38%	38%	12%
Destek alan işletme sayısı			76		

Program öncesindeki durumla kıyaslandığında destek alan işletmelerin içerisinde “yenilikçi” olarak nitelendirilebilecek olanların payındaki artış kalite belgesi (%12) hariç diğer göstergelerde %10’nun altında kalmıştır.

⁷ OECD (2010).

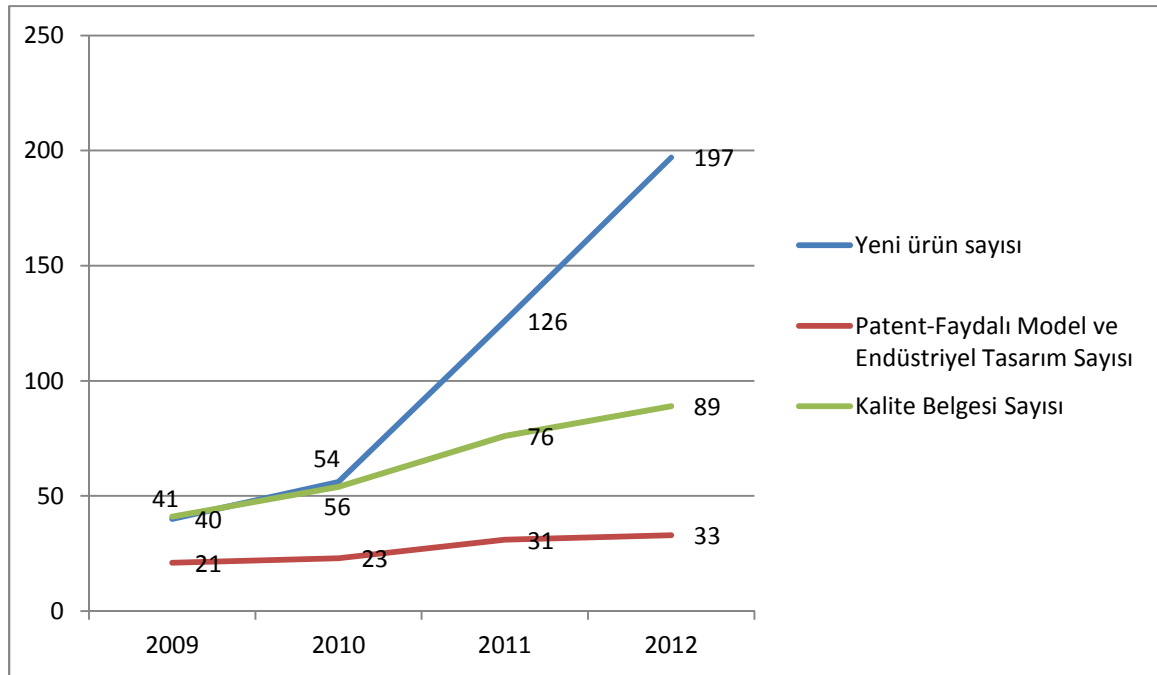
⁸ 22.07.2010-11.08.2011

Grafik 4: Yenilik yapan işletmelerin destek alan işletmeler içindeki % payı

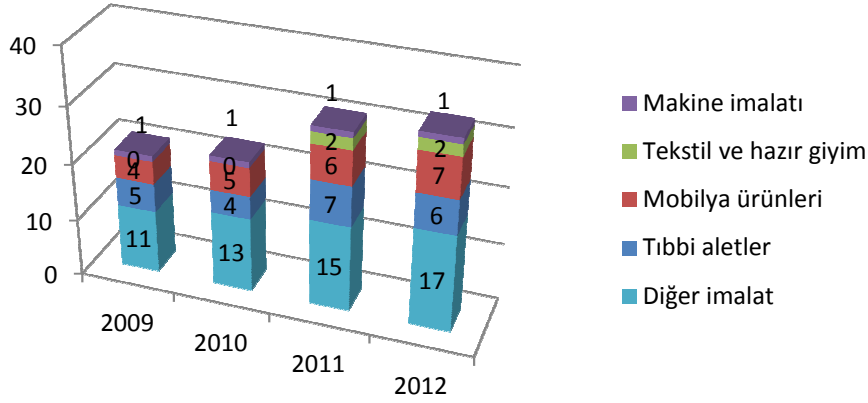
Program kapsamında “yenilik” yapan işletmeler tarafından piyasaya sunulan yeni ürün sayısı, patent-faydalı model-endüstriyel tasarım ve kalite belgesi sayıları 2009 yılına kıyasla 2012 yılında sırasıyla 157, 12 ve 48 artarak 197, 33 ve 89 olmuştur.

Grafik 5: Yenilik sayısı

Sektörel olarak incelendiğinde ise tıbbi aletler, makine imalatı, mobilya ve tekstil-hazır giyim ön plana çıkmaktadır. Aşağıda patent-faydalı model-endüstriyel tasarım göstergesinin sektörel dağılımı görülmektedir.

Grafik 6: Sektörel dağılım (patent-faydalı model-endüstriyel tasarım)

3.1.4 Mali Göstergeler (Ciro, Net kar, Müşteri sayısı)

İşletmelerin başarısında çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler ve diğer paydaşlarla sürdürülebilir ve sağlıklı ilişkiler kurmak önemli bir yer teşkil etse de temel amaç karlılıktır. Nihayetinde birçok farklı yatırım alternatifinden biri olarak girişimci veya ortaklar kaynaklarını işletmeye aktararak daha yüksek getiri elde etmek isterler. Getirinin de temel ölçütü karlılıktır. Karlılığın ölçütü veya diğer deyişle işletme mali performansının ölçülmesinde birbirini tamamlayıcı nitelikte birçok farklı oran veya kriter kullanılmaktadır. Bu çalışmada mevcut veri kısıtı nedeni ile net kar, brüt satışlar ve brüt satış karlılığı esas alınmaktadır.

Program kapsamında destek alan işletme 76 olmasına rağmen 2009-2012 dönemine ilişkin net kar ve ciro (brüt satışlar) verileri tam ve güvenilir olan 50 işletme bulunduğu için değerlendirmeler bu işletmelere ait veriler üzerinden yapılmıştır. Bu işletmelerin %94'ü 2009 yılına kıyasla 2012 yılı cirolarının arttığını beyan etmişlerdir. Ciro verisi bulunan 50 işletmenin %46'sı cirolarının 2012 yılında 2009 yılına göre %100'ün üzerinde artış gösterdiğini kaydetmişlerdir. %50'nin üzerinde %100'ün altında ciro artışı sağlayan işletmelerin oranı %28'dir. Birikimli olarak ele alındığında destek alan 50 işletmenin %78'i 2009 yılına kıyasla 2012 yılında %50'nin üzerinde ciro artışı olduğunu beyan etmişlerdir.

İşletme gelir tablolarına bakıldığında toplamda 2009 yılında 48,4 Milyon TL olan toplam ciro yaklaşık %49 artarak 71,9 Milyon TL olmuştur. Program uygulama sonuçlarının görülebileceği 2011 yılında %27 ciro artışında program kapsamında gerçekleştirilen yatırımların etkisi olması muhtemelse de ulusal büyüme oranları ile ciro artışı arasındaki paralellik yadsınamaz.

Tablo 9: Destek alan işletmelerin brüt satışlarının gelişimi

	2009	2010	2011	2012	2009-2012 (Fark)
Brüt Satışlar (BS-TL)	48.403.042	55.849.661	70.994.388	71.993.931	23.590.890
Ortalama BS-TL	968.061	1.116.993	1.419.888	1.439.879	471.818
Değişim (%)	0	15	27	1	48,74
Ulusal Büyüme Oranı (%)⁹	-4,8	9,2	8,8	2,2	-

Büyüme oranları ile brüt satışların paralel olması doğal olmakla birlikte yüksek ciro artışları işletmelerin destek programı ile birlikte hızlı büyümeden pay alabildiklerini göstermektedir. Destek almayan işletmelerle karşılaştıracak veriler bulunmadığı için kesin bir çıkarımda bulunamamak da yapılan yatırımların işletmelerin yüksek büyüme ortamında cirolarını artırmalarına katkı sağlamış olabilir. Nitekim 2009 yılında destek alan işletmeler ortalama 968.000 TL’lik bir ciro yaparken bu rakam 2012 yılında 1,4 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Destek alan işletmelerin beyan ettikleri kar rakamlarına göre 2009 yılında yaklaşık 3 Milyon TL olan kar rakamı 2012 yılında %60 artarak yaklaşık 5 Milyon TL olmuştur. Ortalama net kar 61.256 TL’den 100.630 TL’ye yükselmiştir. Brüt satış karlılığı fazla bir değişim göstermemiş olup 2009 yılından %6,33 iken 2012 yılında %6,99 olarak gerçekleşmiştir.

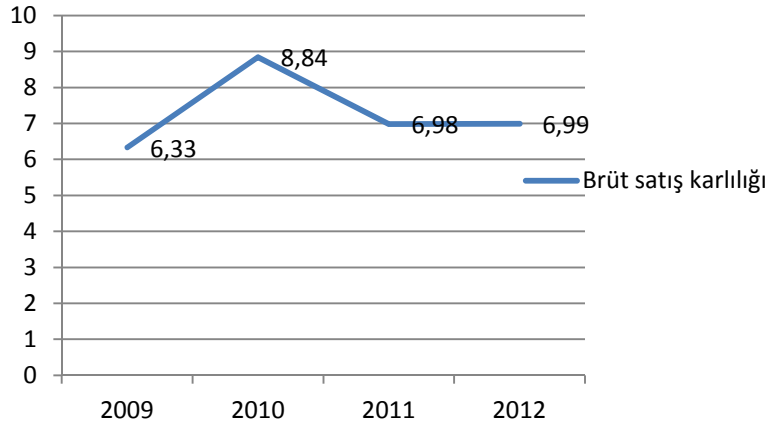
Tablo 10: Destek alan işletmelerin karlılıklarının gelişimi

	2009	2010	2011	2012
Toplam Net Kar (TL)	3.062.802	4.934.402	4.956.045	5.031.509
Ortalama Net Kar (TL)	61.256	98.688	99.120	100.630
Değişim (%)	-	61,11	0,44	1,52
Brüt satış karlılığı (%)	6,33	8,84	6,98	6,99

Brüt satış karlılığının 2011 yılında %8,84’ten %6,98’e düşmesi program kapsamında gerçekleştirilen yatırımların karlılığı düşürmesi (yatırım yılı olması) ile ilişkilendirilebilir.

⁹ TÜİK, 2013

Grafik 7: Brüt satış karlılığı (%)

3.1.5 Dışa açılma göstergeleri (İhracat miktarı ve ihracat yapılan ülke sayısı)

Türkiye ekonomisi son yıllarda önemli bir ivme yakalamış olmasına rağmen artan dış ticaret açığı ve buna bağlı olarak cari açık önemli bir kırılganlık faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari açığın azaltılması ve ekonominin daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulabilmesi için gerekli politika tedbirleri plan, program ve stratejilerde yerini almıştır.

KOBİ'lere yönelik mali destek programının temel amaçlarından bir tanesi dışa açılmayı teşvik etmek ve desteklemektir. Dışa açılma ihracatla sınırlı olmayıp her türlü birçok farklı boyutta (bilgi transferi, ithalat, şirket kurma ve yurtdışında faaliyet gösterme vb.) gerçekleştirilebilir.

Bu kısımda program kapsamında ihracat yapan işletme sayısı, toplam ve işletme başına ihracat miktarı, ihracat yapılan ülke sayısı ve ilk defa ihracat yapılan ülke sayısı gibi göstergelerden yararlanılarak destek alan işletmelerin "dışa açılma" konusundaki performansları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Program kapsamında destek alan işletmelerin 21 tanesi 2009-2012 yılları arasında **en az 1 yıl** ihracat gerçekleştirmişlerdir. Bu rakam 2009 yılında 13 iken 2012 yılında 19 olmuştur. 8 işletme ilk defa 2010-2012 döneminde ihracat gerçekleştirmiştir. 2009 yılında ihracat yapan 13 işletmeden 9 tanesi 2009 yılına kıyasla 2012 yılında daha fazla ihracat gerçekleştirmişken 4 tanesinin ihrac ettiği mal ve hizmet miktarı düşmüştür. Program uygulama dönemi ve sonrasında ihracat yapan işletme oranındaki 8 puanlık (%17'den %25'e) bir artış mali destek programının kısmi de olsa dışa açılmaya katkı sağladığını göstermektedir.

Tablo 11: İhracat yapan işletme sayısı

	2009	2010	2011	2012
İhracat Yapan İşletme Sayısı	13	13	17	19
İlk defa ihracat yapan işletme sayısı	0	1	4	3
İhracat yapmayan işletme sayısı	63	63	59	57
İhracat yapanların oranı (%)	17	17	22	25
Destek alan işletme sayısı			76	

Destek alan işletmeler içerisinde yer alan ve 2009 yılında ihracat yapan 13 işletmenin toplam ihracat miktarı yaklaşık 39,042 Milyon TL iken bu rakam 2012 yılında %87,5 'lik artışla 73,2 Milyon TL (19 işletme) olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında işletme başına ihracat miktarı yaklaşık 3 Milyon TL iken bu rakam 2012 yılında 3,8 Milyon TL'ye ulaşmıştır.

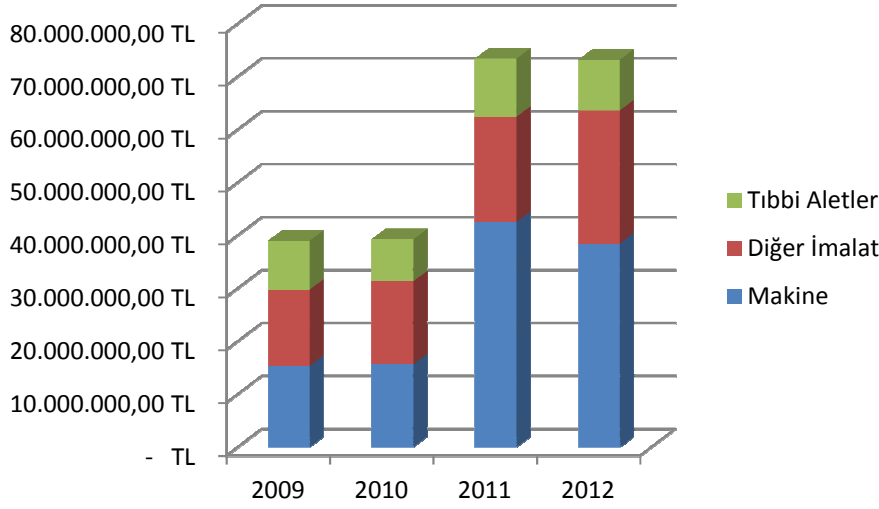
Tablo 12: İhracat miktarı

	2009	2010	2011	2012
Toplam İhracat	39.042.940	39.306.108	73.437.026	73.222.444
Yıllık Değişim (%)	-	0,7	86,8	-0,3
Ortalama ihracat miktarı (TL)	3.003.303	3.023.546	4.319.825	3.853.812
En düşük ihracat miktarı (TL)	22.619	122.179	18.000	21.207,82
En yüksek ihracat miktarı	11.610.652	11.929.315	36.824.331	35.583.816
En yüksek ihracat yapan 3 işletme toplamı (TL)	27.752.315	26.763.016	57.095.706	59.124.048
En yüksek ihracat yapan 3 işletmenin % payı	71	68	78	81

Toplam ihracat ve ortalama ihracat miktarındaki artış olumlu bir tablo ortaya koysa da ihracatın belirli firmalar üzerinde yoğunlaşması ve bu yoğunluğun 2009-2012 döneminde 10 puan artmış olması (%71'den %81'e) daha çok işletmenin ihracat yapması ihtiyacının yanında ihracat yapan mevcut işletmelerin ihracat miktarlarının artırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer deyişle ihracat az sayıda işletme üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Sektörel olarak bakıldığında ise destek alan işletmeler arasında Samsun'da tıbbi aletler, Çorum'da ise makine imalatı ön plana çıkmaktadır. Bu iki sektör destek alan işletmeler içerisinde toplam ihracatın 2009 yılında %63, 2012 yılında ise %66'sının gerçekleştirildiği sektör olmuştur.

Grafik 8: İhracatın sektörel dağılımı (Destek alan işletmeler)

Makine imalatı sektörünün payı 2009 yılında %39 (15,4 Milyon TL) iken 2012 yılında %53 (38,4 Milyon TL) olmuştur. Tıbbi aletler sektörünün payı ise 2009 yılında %24 (9,2 Milyon TL) iken 2012 yılında %13 (9,5 Milyon TL) olmuştur. 11 puanlık düşüş diğer sektörler ihracatını artırırken (%114) tıbbi aletler sektörünün ihracatını çok düşük oranda (%4) artırmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰

Son olarak destek alan işletmelerin ihracat yaptığı ülke sayıları incelendiğinde 2009 yılında toplamda 75 ülkeye ihracat yapılırken bu rakam 2012 yılında 89 olmuştur.

3.1.6 İstihdama ilişkin veri ve gelişmeler

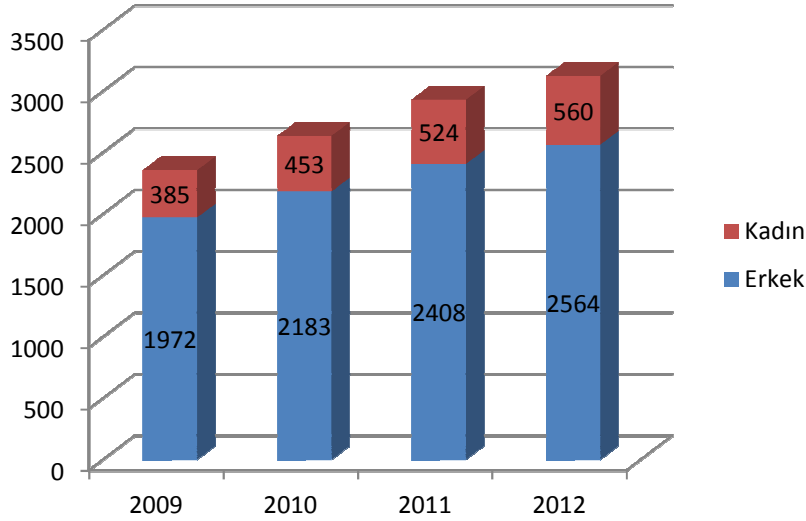
Refah ve gelişmenin çok farklı tanımları olmakla birlikte “istihdam”ın katkısı konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Bu nedenle mali destek programlarının en temel amaçlarından bir tanesi “istihdam” yaratmaktır. İstihdam sayesinde işsizlik ve göçün önlenmesi hedeflenmektedir. İş sahibi bireylerin ekonomik gelir anlamında elde ettikleri faydaya ilave olarak kendilerini ifade etme, yaşadığı toplumun bir parçası hissetme ve sivil aktivitelere katılabilme gibi iş sahibi olmanın getirdiği doğrudan ve/veya dolaylı faydalardan elde ettikleri mutluluk ve yaşama sevincinin de toplumsal yapı açısından önemi yadsınamaz. Bu nedenle işsizliğin azaltılmasını salt niceliksel bir olgu olarak algılamamak gerekmektedir. Ayrıca istihdamla ilgili olarak “insan onuruna yaraşır iş” ve “kadın istihdamı” gibi alanlar ise iş sahibi olma, iş yaratma konularında bakış açımızın derinleştirilmesini ve geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

2009 yılı KOBİ'lere yönelik mali destek programı kapsamında destek alan 76 işletmeden 56 tanesine ilişkin kadın ve erkek istihdam verileri (2009-2013) sağlıklı şekilde derlenebilmiştir.

¹⁰ Bu değerlendirmeler destek alan işletmelerin sektörel dağılımına yönelik olduğu için genel sektörel gelişmeler farklı olabilir.

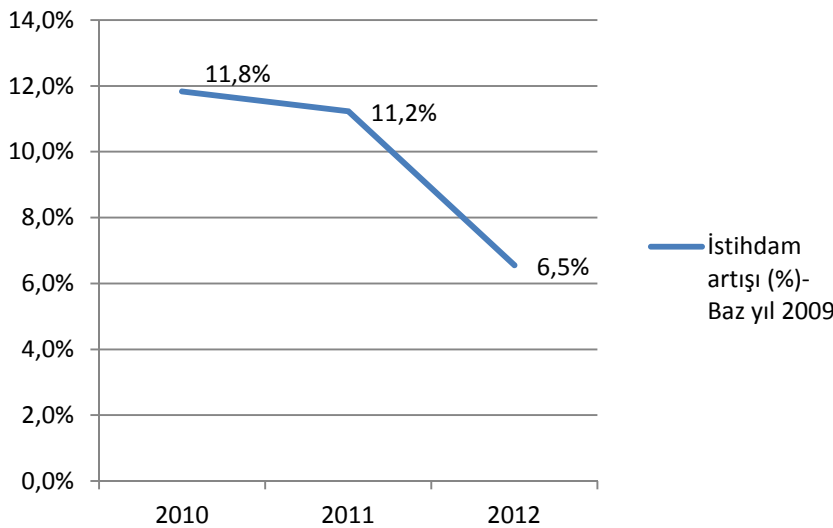
Bu kapsamda 2009 yılında 56 işletmede 2357 kişi istihdam ediliyorken bu rakam 2012 yılına gelindiği %32 artışla 3164 kişi olmuştur. Diğer deyişle destek alan işletmeler 2009-2012 döneminde net olarak 807 kişilik istihdam yaratmışlardır. Destek alan 56 işletmenin %78'inde (44 işletme) 2012 yılı istihdam rakamları 2009 yılının üzerindedir.

Grafik 9: Kadın-Erkek İşçi Sayıları (Destek alan 56 işletmeye ait)

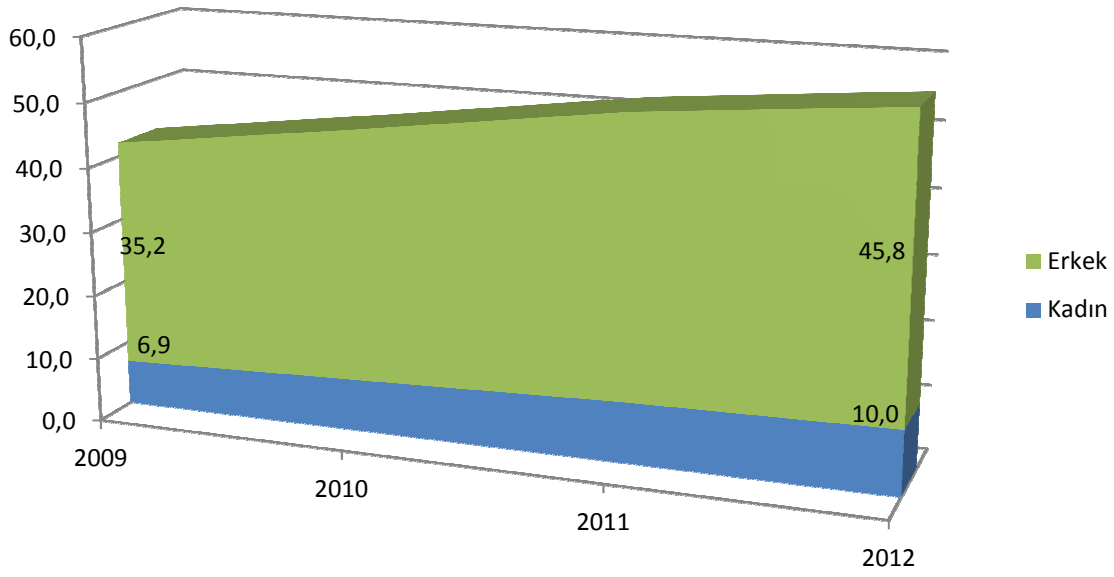
Destek programının uygulama yılları olan 2010-2011 yıllarında istihdam artışı bir önceki yıla göre sırasıyla %11,8 ve %11,2 olmuştur. Yatırımların tamamlandığı ve aktif hale geldiği 2011 ve 2012 yıllarında istihdam artış hızının düşmesi yatırımların belirli bir istihdam artışı sağladığını ancak bu etkinin aynı oranda korunamadığını göstermektedir. Bu durum istihdamın belirli ölçüde yatırımlara bağımlı olduğunu (belirli bir emek/sermaye oranının bulunması) da göstermektedir.

Grafik 10: İstihdam artış hızı % (2009-2012)

2009 ve 2012 yılları arasında ortalama çalışan sayısı erkekler için 35,2 kişiden 45,8'e yükselmişken kadınlarda bu rakam 6,9'dan 10'a yükselmiştir. Çoğunlukla muhasebeci, sekreter gibi idari görevlerde istihdam¹¹ edilen kadınlar çoğu işletmede tek veya iki kişi olarak çalışmaktadırlar. İşletmelerde erkek istihdamı 2012 yılında da baskınlığını (%82) korumaktadır.

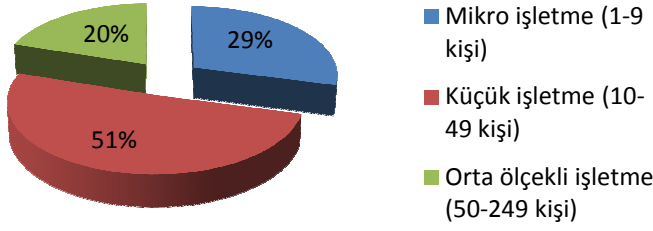
Grafik 11: Ortalama Çalışan Sayısı (K-E, 2009-2012)

Destek alan ve istihdam verileri sağlıklı şekilde derlenen 56 işletme “ölçek” büyüklüğüne göre ele alındığında 16 işletmenin mikro ölçekte, 28 işletmenin küçük; 11 işletmenin ise orta ölçekli olduğu görülmektedir.

¹¹ Tekstil ve hazır giyim işletmelerinde yoğun kadın istihdamı istisnai bir durum olarak görülmektedir.

Grafik 12: İşletmelerin ölçeğe göre dağılımı (2009)

İşletmelerin ölçek büyüklüğü ile 2009-2012 yılları arasındaki istihdam¹² rakamları karşılaştırıldığında orta ve küçük ölçekli işletmelerde her bir işletme bazında yaratılan istihdam yaklaşık 9 iken bu rakam mikro işletmelerde 5 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama değişim % olarak ele alındığında mikro işletmeler 2009 yılına kıyasla ortalama istihdamı %102 artırırken bu oran küçük ve orta işletmelerde sırasıyla %44 ve %7 olmuştur. % değişimin mikro ve küçük işletmelerde daha yüksek olması baz etkisi ile de açıklanabilir ancak ortalama çalışan sayısının 2009-2012 döneminde mikro işletmelerde iki katına çıkmış olması, küçük işletmelerde ise %47'lik artış mikro ve küçük işletmelerin yeni istihdam yaratma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Tablo 13: İşletme ölçeğine göre istihdamın gelişimi

	İşletme sayısı	İstihdam sayısı		Ortalama İsth.		Ort. Net Değişim	Ort % Değişim
		2009	2012	2009	2012	2009-2012	2009-2012
Mikro	16	84	170	5,3	10,6	5,4	102%
Küçük	28	592	851	21,1	30,4	9,3	44%
Orta	11	1406	1510	127,8	137,3	9,5	7%

¹² Erkek istihdamına ilişkin veriler baz alınmıştır.

BÖLÜM 4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1 Sonuçlar

Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan mali destekler belirli kurallar çerçevesinde kullanılmakta olup uygulama öncesinde, uygulama döneminde ve uygulama sonrasında bazı koşulların destek yararlanıcıları tarafından sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede **2009 Yılı İşletmelerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dışa Açılmalarına Mali Destek Programı** program sonrası denetim bulgularını sunmak bu raporun birinci amacını oluşturmaktadır.

Diğer yandan sağlanan mali desteklerin sonuç ve etkilerini değerlendirmek harcanan kamu kaynaklarının tam karşılığının alınması ve şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından önem taşımaktadır. Nitekim bu husus proje ve faaliyet destekleme yönetmeliğinde açık olarak (Md.5/1) düzenlenmiştir. Bu kapsamda anılan program kapsamında destek alan işletmelerin performansını ortaya koyan verilerin analizi ve değerlendirilmesi bu çalışmanın ikinci amacını oluşturmuştur.

Program kapsamında uygulaması tamamlanan 76 projeden 74'üne denetim ziyareti gerçekleştirilmiş olup rapor hazırlığında basılı halleri gözden geçirilmiştir. 74 raporun 59'sinde (%79) herhangi bir bulgu ve/veya sorun tespiti yer almamaktadır.

Program öncesi 2009 yılında ortalama %60 olan kapasite kullanım oranı 2012 yılında %78 olarak beyan edilmiştir.

Program öncesindeki durumla kıyaslandığında destek alan işletmelerin içerisinde “yenilikçi” olarak nitelendirilebilecek olanların payındaki artış kalite belgesi (%12) hariç diğer göstergelerde (patent-faydalı model) %10'nun altında kalmıştır. Sektörel olarak incelendiğinde ise tıbbi aletler, makine imalatı, mobilya ve tekstil-hazır giyim ön plana çıkmaktadır.

Program kapsamında destek alan işletme 76 olmasına rağmen 2009-2012 dönemine ilişkin net kar ve ciro (brüt satışlar) verileri tam ve güvenilir olan 50 işletme bulunduğu için değerlendirmeler bu işletmelere ait veriler üzerinden yapılmıştır. İşletme gelir tablolarına bakıldığında toplamda 2009 yılında 48,4 Milyon TL olan toplam ciro yaklaşık %49 artarak 71,9 Milyon TL olmuştur. Program uygulama sonuçlarının görülebileceği 2011 yılında %27 ciro artışında program kapsamında gerçekleştirilen yatırımların etkisi olması muhtemelse de ulusal büyüme oranları ile ciro artışı arasındaki paralellik yadsınamaz.

Destek alan işletmelerin beyan ettikleri kar rakamlarına, 2009 yılında yaklaşık 3 Milyon TL olan kar rakamı 2012 yılında %60 artarak yaklaşık 5 Milyon TL olmuştur. Ortalama net kar kar 61.256 TL'den 100.630 TL'ye yükselmiştir. Brüt satış karlılığı fazla bir değişim göstermemiş olup 2009 yılından %6,33 iken 2012 yılında %6,99 olarak gerçekleşmiştir.

Destek alan işletmeler içerisinde yer alan ve 2009 yılında ihracat yapan 13 işletmenin toplam ihracat miktarı yaklaşık 39,042 Milyon TL iken bu rakam 2012 yılında %87,5'lik artışla 73,2 Milyon TL (19 işletme) olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında işletme başına ihracat miktarı yaklaşık 3 Milyon TL iken bu rakam 2012 yılında 3,8 Milyon TL'ye ulaşmıştır.

Destek programının uygulama yılları olan 2010-2011 yıllarında istihdam artışı bir önceki yıla göre sırasıyla %11,8 ve %11,2 olmuştur. Yatırımların tamamlandığı ve aktif hale geldiği 2011 ve 2012 yıllarında istihdam artış hızının düşmesi yatırımların belirli bir istihdam artışı sağladığını ancak bu etkinin aynı oranda korunamadığını göstermektedir. Ortalama çalışan sayısının 2009-2012 döneminde mikro işletmelerde iki katına çıkmış olması, küçük işletmelerde ise %47'lik artış mikro ve küçük işletmelerin yeni istihdam yaratma potansiyelini ortaya koymaktadır.

4.2 Öneriler

Kalkınma odaklı müdahalelerin hedeflenen amaçlara ulaşip ulaşmadığı, harcanan kaynakların karşılığının alınıp alınmadığı ve daha önemlisi hedef kitlede yer alan kurum ve bireylerin yaşam koşullarında beklenen değişimleri doğurup doğurmadığı konuları değerlendirme çalışmalarının temel sorunsallarıdır. Bu çalışma bu yönde atılmış bir adımdır. Çalışma kapsamında özelde işletmelere yönelik destek programlarının tasarımı genelde ise değerlendirme çalışmalarının planlanması ve uygulanması ile ilgili olarak faydalı olabilecek öneriler aşağıda sunulmaktadır:

İşletmelere Yönelik Destek Programları İle İlgili Öneriler

- Destek programlarının amacı net ve ölçülebilir göstergelerle ortaya konmalıdır.
- Program öncesi çalışmalar yapılarak işletmelerin mevcut durumu (base line) belirlenmelidir.
- İşletmelerin ihtiyaç ve öncelikleri farklıdır. Bu nedenle odaklanmış programlar (örneğin; dışa açılmaya yönelik, yenilikçiliğe yönelik, büyümeye yönelik vb.) tasarlanması gerekmektedir.
- Orta, küçük ve mikro işletme ayrımı destek programlarında dikkate alınmalıdır.

Değerlendirme çalışmaları ile ilgili öneriler

- Değerlendirme çalışmalarının amacı hesap verilebilirlik ve şeffaflığın sağlanmasının yanında kurumsal öğrenme süreçlerine katkı sağlamaktır. Kurumsal öğrenme değerlendirme çalışmaları sonucu elde edilen bulguların karar süreçlerine yansıtılması ile mümkün olabilecektir. Bu çerçevede alınan kararlar ve elde edilen bulguların takibi değerlendirme çalışmalarının işlevselliği açısından oldukça önemlidir.
- Değerlendirme, tanımı gereği dinamik bir süreç olup sadece program sonrası yapılan bir çalışma olarak algılanmamalıdır. Bu kapsamda program öncesi (ex-ante), ara değerlendirme (mid-term) ve program sonrası değerlendirme (ex-post) eşit değerde önemli olarak görülmelidir.
- Değerlendirme, fiili olarak değerlendirme birimi veya organizasyon içerisindeki izleme veya planlama birimleri tarafından yürütülebilse de yapılan çalışmalar tüm kurumu ve çalışmalarını kapsadığı için kurum içinde değerlendirme konusunda

farkındalığın artırılması ve kurum kültürünün bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir.

- Değerlendirme konusu izleme ve planlama çalışmalarından farklı bir uzmanlık alanıdır. Bu nedenle bu konuda kurumsal kapasite oluşumuna önem verilmesi gerekmektedir.
- Değerlendirme çalışmalarında izleme bilgi sistemi tarafından üretilen veri ve raporlar büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle izleme bilgi sistemlerinin aktif kullanılması ve değerlendirme çalışmaları düşünülerek tasarlanması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Program Kapanış Raporu (KOBİ 2009), İzleme ve Değerlendirme Birimi, Ocak 2012.
- OECD, DAC Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management (2002), (Türkçe çevirisi: TİKA, 2008)
- İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı Aylık Toplu Sonuçları, TCMB, Aralık 2012. <http://www.tcmb.gov.tr/imalat/KKO-Rapor-1212.pdf>
- Kobi'lerde Yenilik, Yenilik Stratejileri ve Bir Uygulama, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yrd. Doç. Dr. Mehmet DENİZ, Selçuk Üniversitesi, 2011; 16(22):141-175
- Measuring Innovation: A New Perspective, OECD (2010).
- Temel İstatistikler: Harcama Yöntemi İle GSYİH, Ulusal Hesaplar, TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 27.11.2013)